

УДК 821.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/29.209561>**Ірина РЕВА,***orcid.org/0000-0003-0753-5326*

викладач кафедри романо-германської філології

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

(Старобільськ, Луганська обл., Україна) *rewairinaan@gmail.com***СИНТАКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В РОМАНІ «ГРА В БІСЕР» Г. ГЕССЕ**

У статті розкрито багатоплановий аспект фундаментального питання взаємозв'язку формально-граматичних, семантико-синтаксичних та комунікативних категорій у мовознавстві, літературознавстві й перекладознавстві з чітким простеженням їхньої кореляції в художньому творі. Розглянуто різноманітні погляди вчених на історію виникнення понять «генеративна лінгвістика» та «генеративний синтаксис» у європейській лінгвістичній традиції. Виявлено, що генеративна лінгвістика постає як цілісний логічний механізм на основі певних правил. На базі лінгвістичних учень досліджено генеративний синтаксис, котрий вивчає універсальні глибинні й поверхневі синтаксичні структури, а також установлює норми перекладу синтаксичних трансформацій й обмеження на них. Виявлено межі використання трансформаційної методики, обсяг мовних одиниць, які підлягають трансформації. Схарактеризовано класичні правила трансформаційного аналізу, котрі стали точкою відліку для концепції породжувальної граматики. Визначено основні одиниці синтаксису: «синтаксема», «синтаксичне слово» (словоформа), «словосполучення», «речення». За синтаксичними ознаками окреслено парадигму речень як організовану систему, до якої належать ядерне речення та його всі трансформи, котрі передбачають зміни в синтагматичній будові за стабільності змістової сторони. З'ясовано основні модифікації речень, зумовлені перетворенням модального й фазисного значення, а також їхні варіанти, викликані трансформацією морфологічних категорій виду, часу, способу, числа. Обґрунтовано закономірності функціонування мовних засобів експресивізації. На прикладах роману «Гра в бісер» Г. Гессе проаналізовано категорії експресивного синтаксису, які репрезентують позамовний зміст тексту, а також індивідуально-особистісні властивості як мовця, так і реципієнта. Представлено визначальні способи синтаксичних зв'язків у творі «Гра в бісер» Г. Гессе, котрі підкреслюють авторську манеру висловлювання.

Ключові слова: генеративна лінгвістика, генеративний синтаксис, трансформація, синтаксема, синтаксичний зв'язок.

Ірина REVA,*orcid.org/0000-0003-0753-5326*

Lecturer of the Romance and Germanic Philology Department

of the Luhansk Taras Shevchenko National University

(Starobilsk, Luhansk Region, Ukraine) *rewairinaan@gmail.com***SYNTAX TRANSFORMATIONS IN NOVEL “THE GAME OF BEADS” BY G. HESSE**

The article reveals a multifaceted aspect of the fundamental question of the relationship of formal-grammatical, semantic-syntactic and communicative categories in linguistics, literary criticism and translation studies with a clear trace of their correlation in the work of art. The various views of scholars on the history of the concepts of “generative linguistics” and “generative syntax” in the European linguistic tradition have considered. It is found that generative linguistics appears as a holistic logical mechanism based on certain rules. Generative syntax is explored on the basis of linguistic doctrines, which studies universal deep and superficial syntactic structures, as well as establishes norms of translation of syntactic transformations and restrictions on them. The limits of using transformation technique, the volume of language units to be transformed have established. The classical rules of transformational analysis, which became the starting point for the concept of generative grammar have characterized. The basic units of syntax “synthema”, “syntactic word-group” (word form), “phrase”, “sentence” have determined. Syntactic features outline the paradigm of sentences as an organized system, which includes a nuclear sentence and all its transformations, involving changes in the syntagmatic structure with the stability of the semantic side. The main modifications of sentences due to transformation of modal and phase meaning, as well as their variants caused by transformation of morphological categories of type, time, method, number. The regularities of functioning of language means of expressionization have substantiated. On the examples of the novel «Game of beads» G. Hesse analyzed the categories of expressive syntax, which represent the extralingual content of the text, as well as individual and personal characteristics of both the speaker and the recipient. The defining ways of syntactic connections in the work «Game of beads» by G. Hesse are clarified, which emphasize the author's manner of expression.

Key words: generative linguistics, generative syntax, transformation, synthema, syntactic connection.

Постановка проблеми. Перший етап становлення генеративної лінгвістики виник на основі вчення Н. Хомського у 50–60-х рр. ХХ ст. Він дає можливість описати систему мови у вигляді формальних моделей певного типу. Моделі базуються на трансформаційній породжувальній граматиці. Теорія виникла у США, заперечуючи дескриптивну лінгвістику і прийом аналізу за безпосередніми складниками, та набула світового значення (Зеленько, 2011: 217). Її вчення ґрунтується на кількох протиставленнях, зокрема розрізняється знання мови (компетенція) й використання мови в мовній діяльності. Знання мови описує граматику. У граматиці виділяють синтаксичний, семантичний і філологічний рівні. Серед них найосновнішим є синтаксичний, решта – інтерпретатори. Відповідно, в породжувальній граматиці є глибинний та поверхневий ступінь. Синтаксис дозволяє відтворити всі глибинні та поверхневі структури, виявити між ними відповідності. У синтаксисі розрізняють базовий та трансформаційний субкомпоненти (Зеленько, 2011: 217). Завдяки цим субкомпонентам на прикладі роману «Гра в бісер» Г. Гессе визначимо зміст ланцюга термальних символів із їхньою структурною характеристикою та будову речень з одержаних унаслідок дії базових правил.

Аналіз досліджень. Сучасний стан синтаксичних досліджень характеризується широким розгалуженням напрямів синтаксису. Особливу увагу науковців привертає генеративний синтаксис і його трансформаційний аналіз як у мовознавстві, так і в літературознавстві. До кола актуальних питань граматичної теорії належать роботи вітчизняних та закордонних учених: А. Науменка, А. Зеленько, М. Кочергана, О. Селіванової, В. Руднева, Дж. Пассмора, З. Харріса, В. Бабайцевої, А. Загнітка, Т. Ніколаєвої, В. Жирмунського, Ш. Баллі, Й. Есперсена, Л. Теньєра, Є. Куриловича та інших.

Мета статті – виявити структурні й функціональні особливості трансформаційного аналізу в художньому творі, а також розглянути синтаксичну будову словосполучень і речень, їхні типи, ознаки в романі «Гра в бісер» Г. Гессе.

Виклад основного матеріалу. Найбільшого поширення генеративна лінгвістика набула у США та Європі у 60-ті рр. ХХ ст. У цей період були підвищені вимоги до експліцитності лінгвістичного опису, представленого у вигляді обчислення. Генеративна лінгвістика спрямувала увагу вчених на об'єкти синтаксису, котрі раніше не розглядалися дослідниками, оскільки вони визначались опосередковано. Генеративна лінгвістика сприяла виро-

бленню апарату опису, синтаксису, який використовувався в морфології. Саме вона запровадила в лінгвістиці техніку формалізації опису, полегшуючи перебіг автоматизації мовних процесів за допомогою ЕОМ (електронно-обчислювальної машини) (Зеленько, 2011: 219). Однак після виходу «Аспектів теорії синтаксису» Н. Хомського, які підсумували етап становлення теорії генеративної лінгвістики, визначились опозиційні напрями у вигляді породжувальної семантики, граматики відмінювання. А. Зеленько стверджує, що в 70-ті рр. вплив генеративної лінгвістики послаблюється, виявляються її недоліки, зокрема апріорність виділення початкових одиниць і правил базового компонента, неорієнтованість на моделювання мовної діяльності, недооцінюванні ролі семантичного компонента і прагматичних факторів. Проте у 80-ті рр. ідеї генеративної лінгвістики розвиваються Н. Хомським та його учнями у вигляді «розширеної стандартної теорії». Але й вони не долали вже згаданих недоліків. Та все ж генеративна лінгвістика істотно збагатила сучасне мовознавство. Безперечно, термінологічний апарат трансформаційної породжувальної граматики увійшов у науковий обіг мовознавців. Так, тепер звично використовується в лінгвістиці поняття глибинної та поверхневої структур, трансформації тощо (Зеленько, 2011: 219). Як зазначає А. Зеленько, Н. Хомський перейшов до вивчення трансформацій у 1957 році. Робота «Синтаксис структури» стала початком генеративної (породжувальної) лінгвістики, яка виділяється спробою дати загальну теорію (Зеленько, 2011: 221). У своїй праці Н. Хомський визначає побудову граматики як механізм певного виду, котрий дозволяє формувати речення в мові. Лінгвіст намагався виявити основні властивості чинних грамастик. Із самого початку граматику синтаксису Н. Хомський зводив до виявлення правильних послідовностей серед неправильних, але переконався в тому, що потрібні структурні критерії у вигляді формальних правил. Якщо раніше дослідник не зважав на семантику, то пізніше став пов'язувати семантику зі структурою. Науковець констатує, що головним у теорії була побудова пояснювальної концепції саме на рівні синтаксису. За словами О. Селіванової, «Генеративний синтаксис американського дослідника Н. Хомського спрямований на глибинні й поверхневі синтаксичні структури, граматичні та синтаксичні трансформації, які постають у вигляді правил породження» (Селіванова, 2008: 454). На ідеях трансформаційної граматики Н. Хомського базується лінгвістичний переклад тексту. Дослідники (Р. Кияк, А. Науменко, О. Огуй) трансформаційний аналіз описують у двох концепціях.

За першою концепцією, сутність перекладу полягає у відборі за певними «способами перекладу» відповідних одиниць ПТ (перекладеного тексту), які з одиницями ОТ (оригінального тексту) належать до єдиного трансформаційно-перекладацького комплексу. Друга концепція полягає в тому, що перекладач мінімізує вихідні структури у глибинні ядерні структури, котрі збігаються в різних мовах за спільністю логіко-синтаксичних зв'язків та відповідної їм лексики. Саме вони на певних етапах (під час урахування мовленнєвої ситуації – пресу позиції висловлювань) заміщуються адекватними структурами мови перекладу. Наслідком цього постає текст перекладу, який за відтвореними структурами відповідає оригіналу. Близькою до першої концепції є теорія мовних відповідників Я. Рецкера. За такою теорією перекладач використовує лексикографічні та авторські засоби, що ґрунтуються на трансформаціях перекладача, для ідентичного відтворення ОТ. Трансформаційна модель дозволяє створити теоретичну базу перекладацьких трансформацій, їх основних способів. Проте перекладацькі трансформації стосуються переважно граматичних структур, а не їх семантичних та комунікативних аспектів (Кияк, 2006: 519).

У літературознавстві поняття «трансформація» розглядають як закономірне перетворення однієї літературної структури в якісно іншу зі збереженням внутрішнього змісту. Термін «нараторологія», обґрунтований А. Греймасом, указує на дію, котра охоплює два семіотичні об'єкти (речення, сегменти тексту, дискурси, семіотичні системи). Ними можуть бути і два структурні рівні одного тексту або різних текстів, які сприймаються як відповідник кон'юнкції та диз'юнкції, що розгортаються від експозиції до розв'язки, створюючи своєрідну інверсію або неогоцію. Трансформаційний аналіз пов'язує інтертекстуальні семіотичні об'єкти на одному й тому самому структурному рівні. Ц. Тодоров характеризує трансформаційні відношення так: 1) намір, наслідок, манера, аспект; 2) вірогідність, знання, опис, припущення, суб'єктивація. В. Пропп, досліджуючи казки, пояснює термін «трансформація» як специфічність дії, завдяки якій конкретизуються функції, спрямовані на утворення компонентів чарівної казки, котрі можуть змінюватись від одного твору до іншого (дивне стає раціональним, героїчне – гумористичним тощо) (Літературознавча енциклопедія, 2007: 497). Із наведених досліджень виявляється, що трансформаційний аналіз – це прийом представлення синтаксичної структури речення, який базується на створенні складних синтаксичних речень із більш простих за допомо-

го певного набору правил перетворення (трансформацій) (Зеленько, 2011: 337).

Лінгвістика тексту щодо синтаксичних трансформацій стає базою для постановки й розв'язання питань щодо комунікативної компетенції автора. Із боку текстології О. Селіванова в роботі «Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми» вказує на семантико-синтаксичний взаємозв'язок у реченні, котрий сприяє виникненню терміна «синтаксема», який є мінімальним носієм елементарного змісту, конструктивним компонентом речення й має відповідний набір синтаксичних функцій як конструктивних ролей у побудові певних комунікативних одиниць. Синтаксема – складник глибинної структури речення, позначений словом як компонент словосполучення й водночас фіксує позиційну роль слова в реченні. Синтаксична неподільність синтаксем відображена у знакових юнкційних моделях, котрі служать для дослідників підґрунтям вивчення елементарних одиниць як поверхневої, так і глибинної структур (Селіванова, 2008: 457).

А. Загнітко характеризує детальніше термін «синтаксис» за двома значеннями: 1) синтаксисом називається сфера граматичного ладу мови, яка охоплює характерні для конкретних мов засоби і правила побудови речень, висловлювань, текстів; 2) синтаксис – це наука, котра вивчає ці правила структурування. Синтаксис розпочинається там, де ми виходимо за межі слова або стійкої сполуки слів, де постає зв'язне мовлення з його комбінацією лексичних одиниць у межах словосполучення або речення. «Вільна комбінація» лексичних одиниць здійснюється за певними законами та моделями, вивчення яких і становить завдання синтаксису (Загнітко, 2007: 12). Для точного перекладу синтаксичних трансформацій у синтаксисі визначаються синтаксичні зв'язки між словами й реченнями, тобто встановлюються правила синтаксичного зв'язку. Синтаксичні правила – це порядок слів, який формує правильне розташування слів у словосполученнях і реченнях. Носіями та виразниками синтаксичних категорій постають синтаксичні одиниці – синтаксичне слово (словоформа), словосполучення, речення. Між цими синтаксичними одиницями і встановлюються відповідні синтаксичні зв'язки. Розглянемо синтаксичні трансформації на прикладі роману «Гра в бісер» Г. Гессе.

Трансформаційний аналіз синтаксису ґрунтується на таких засадах: 1) система мови може бути розчленована на низку підсистем, із яких одна є ядерною (вихідною), а всі інші – її похідними. Ядерна система – це ціла низка типів елементарних речень, тобто простих розповідних речень із

дієсловом дійсного способу активного стану теперішнього стану без модальних, емфатичних слів, означень, обставин, інфінітивів, прислівників, дієприслівників тощо; 2) кожне похідне речення відтворює елементарну ситуацію; 3) будь-який складний синтаксичний тип отримуємо з одного або кількох ядерних речень шляхом застосування до них упорядкованого набору обов'язкових і факультативних трансформацій (Зеленько, 2011: 338). Так, складні речення називають трансформаціями, а похідні речення – трансформамами.

Методика морфонемики мови дозволяє перетворити певну одиницю з певною граматичною ознакою в реальне слово конкретної мови. Так, на цьому рівні в німецькій мові відбувається перетворення дієслова *haben* «мати» в морфонему минулого часу дієслова *gehabt* «мав», у цьому разі під час перекладу змінюється значення ще й самого дієслова *haben* «мати» на *gehabt zu haben* «виявляти». Прикладом виступає цитата із твору «Гра в бісер» Г. Гессе: «*Die Entwicklung des geistigen Lebens in Europa scheint vom Ausgang des Mittelalters an zwei große Tendenzen gehabt zu haben: die Befreiung des Denkens und Glaubens von jeglicher autoritativen Beeinflussung, also den Kampf des sich souverän und mündig fühlenden. – У духовному житті Європи від самого початку середньовіччя виявились, здається, дві головні тенденції: звільнення думки й віри від впливу будь-яких авторитетів, тобто боротьба розуму, який відчув себе змужнілим і суверенним, проти панування римської церкви, – і, з іншого боку, його потаємне, але палке прагнення узаконити свою волю, витворити новий авторитет, котрий виходив би із самого розуму й був би адекватний йому*» (Гессе, 1946: 3).

До незмінного ядра, згідно із правилами, розрізняються трансформації заперечення, наприклад: «*Für jenen engeren Kreis bedürfte unser Buch keiner Einleitung und keines Kommentars. або Man erwarte also von uns nicht eine vollständige Geschichte und Theorie des Glasperlenspieles, auch würdigere und geschicktere Autoren als wir wären dazu heute nicht imstande. – Якби книжка була призначена для того вузкого кола, то вона б не потребувала вступу й коментарів, або Хай читач не сподівається від нас викладу всієї історії й теорії Гри: таке завдання сьогодні не до снаги не тільки нам, а й куди поважнішим і вправнішим за нас авторам*» (Гессе, 1946: 6). У німецькій мові вживаються два види заперечень *kein* та *nicht*. Переклад у них однаковий, проте використовуються вони у зовсім різних випадках. Заперечення *nicht* застосовують для заперечення цілого речення або його частини, а *kein* заперечує лише іменник.

А. Загнітко виділяє два типи синтаксичного зв'язку, які також належать до правил трансформаційного аналізу – сурядний та підрядний зв'язок. Сурядність і підрядність – це два головних різновиди відношень між словами та реченнями в синтаксичній структурі мови. Вони різняться рівноправністю/нерівноправністю граматичної цілісності поєднаних компонентів. Пов'язані сурядним зв'язком елементи однорідні. Граматична рівноправність сурядних елементів простежується в тому, що одне слово (речення) не може осмислюватись як ознака іншого, через це не допускається «граматичного» питання до цього іншого слова (Загнітко, 2007: 21). Наприклад: «*Alertum dieses Ideal gekannt: die Gestalt des "Weisen" oder "Vollkommenen" bei den alten Chinesen zum Beispiel oder das Ideal der Sokratischen Tugendlehre ist von unsrem heutigen Ideal kaum zu unterscheiden, und manche große geistige Organisation, wie etwa die Römische Kirche in ihren mächtigsten Epochen, hat ähnliche Grundsätze gekannt, und manche ihrer größten Gestalten, wie etwa der heilige Thomas von Aquino, erscheinen uns, gleich frühgriechischen Plastiken, mehr als klassische Vertreter von Typen denn als Einzelpersonen. – Та й чимало великих духовних організацій, наприклад, римська церква в часи свого найбільшого піднесення дотримувалась таких самих принципів, і не одна велика постать з її історії, як от хоча б святий Фома Аквінський, здається нам, так само, як скульптури стародавніх греків, швидше класичним взірцем певного типу, ніж індивідуальністю*» (Гессе, 1946: 12). Звідси бачимо, що сурядний зв'язок у реченні під час перекладу з німецької мови на українську зберігається. В обох реченнях є дві рівноправні частини, які об'єднуються сполучником сурядності.

За наявності підрядного зв'язку відношення між поєднаними елементами нерівноправні. Один елемент постає як домінувальний, а другий, підпорядкований йому, називається залежним компонентом. Підпорядковане слово уточнює значення головного слова. Граматичне підпорядкування проявляється тоді, коли допускається «граматичне» питання від головного до залежного (Загнітко, 2007: 21). Прикладом виступає цитата із твору «Гра в бісер» Г. Гессе: «*Wir müssen bekennen, daß wir außerstande sind, eine eindeutige Definition jener Erzeugnisse zu geben, nach welchen wir jene Zeit benennen, den Feuilletons nämlich. – Мусимо щиро сказати, що ми неспроможні дати чітке визначення тому творові, за яким звемо всю епоху, тобто фейлетонові*» (Гессе, 1946: 23). У німецькому варіанті, так як і в українському, речення поєднуються

підрядним сполучником, а до підпорядкованих речень можемо поставити «граматичне» питання (як уточнення) «що саме?».

Як наслідок, багато мовних одиниць одночасно є носіями оцінного значення, емоційності та експресивності, до того ж в умовах мовленнєвого контексту набувають стилістичного забарвлення. Такі речення називають еліптичними. Еліптичні речення – це неповні речення, в яких уява про пропущений член речення безпосередньо встановлюється із власного змісту та згідно із правилами будови. Наприклад, у романі «Гра в бісер» Г. Гессе також послуговується такими реченнями:

“Er schlug mit einem Finger die ersten Töne einer Melodie an, sah den Knaben fragend an, der nickte und spielte die Melodie sofort und freudig mit, es war eins von den alten Liedern, die in der Schule oft gesungen wurden”.

*“**Noch einmal!**» sagte der Meister. Knecht wiederholte die Melodie, und der Alte spielte jetzt eine zweite Stimme dazu. Zweistimmig klang nun das alte Lied durch die kleine Übungsstube”.*

*“**Noch einmal!**”*

“Knecht spielte, und der Meister spielte die zweite und eine dritte Stimme dazu. Dreistimmig klang das schöne alte Lied durch die Stube”.

«Той кивнув головою, зразу ж радісно підхопив мелодію – то була старовинна пісня, яку вони часто співали в школі».

*« – **Ще раз!** – сказав Магістр.*

Кнехт повторив мелодію, а старий зіграв до неї другий голос. Тепер старовинна пісня звучала в маленькому класі на два голоси».

*« – **Ще раз!** Кнехт знов заграв перший голос, а Магістр зразу другий і третій» (Гессе, 1946: 26)».*

У цьому прикладі наведено еліптичні конструкції з невербалізованим предикатом, котрий спонукає до певної дії, яка «підказується» всією конструкцією попереднього речення. Таке спонукування під час перекладу з німецької мови на українську відбувається за допомогою прислівника “noch einmal” («ще раз»).

Висновки. Із функціонального погляду виділяють дві синтаксичні одиниці: це речення (комунікативна синтаксична одиниця) і словосполучення (номінативна синтаксична одиниця). Важливість принципів трансформаційного аналізу полягає в підході до мовних явищ синтаксису. Якщо переклад здійснювати, використовуючи класичні правила трансформаційного аналізу, то трансформації або зовсім не змінюють текст ядерних речень, або перетворюють їх незначною мірою. Різноманітність синтаксичних типів досягається завдяки трансформаціям, які застосовуються до різних наборів ядерних видів. Відтворити будову речення означає вказати, які ядерні різновиди лежать в його основі, які трансформації та в якій послідовності формували цю структуру. Загалом, методику не можна вважати єдиною та цілком визначеною. Насамперед не встановлена кількість трансформацій для конкретної мови. Проте на прикладі твору «Гра в бісер» Г. Гессе переконались у тому, що переклад роману з німецької мови на українську з використанням синтаксичних трансформацій майже достовірний. Це є підтвердженням того, що синтаксичні трансформації використовуються як у мовознавстві, так і в літературознавстві та перекладознавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінтонів М., Вінтонів Т., Мала Ю. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
2. Гессе Г. Гра в бісер. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2865>.
3. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису. Донецьк : ДонНУ, 2007. 294 с.
4. Зеленько А. Загальне мовознавство. Київ : Знання, 2011. 380 с.
5. Кияк Т, Науменко А., Огуй О. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
6. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. Т. 2. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 624 с.
7. Помазан І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : підручник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів Харків : Вид-во НУА, 2016. 264 с.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
9. Теорія перекладу: для студентів 3–4 курсів факультету «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад). Харків : Вид-во НУА, 2017. Ч. 1. 64 с.
10. Hesse H. Das Glasperlenspiel. URL: <https://avidreaders.ru/read-book/das-glasperlenspiel.html>

REFERENCES

1. Vintoniv M., Vintoniv T., Mala Yu. Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsii v ukrainskomu politychnomu dyskursi [Syntactic means of expressionization in Ukrainian political discourse]. Vinnytsia : TOV Tvory, 2018. 336 p. [in Ukrainian].
2. Hesse H. Hra v biser [Game of beads]. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2865>. [in Ukrainian].
3. Zahnitko A. P. Teoriia suchasnoho syntaksysu [Theory of modern syntax]. Donetsk: DonNU, 2007. 294 p. [in Ukrainian].

4. Zelenko A. Zahalne movoznavstvo [General linguistics]. Kyiv: Znania, 2011. 380 p. [in Ukrainian].
5. Kyiak T., Naumenko A., Ohui O. Teoriia i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]. Vinnytsia : Nova knyha, 2006. 592 p. [in Ukrainian].
6. Literaturoznavcha entsyklopediia : u dvokh tomakh. T. 2. [avt. – uklad. Yu. Kovaliv] [Literary encyclopedia]. Kyiv : VTs Akademiia, 2008. 624 p. [in Ukrainian].
7. Pomazan I. Istoriiia zarubizhnoi literatury KhKh stolittia : pidruch. dlia stud. humanitar. f-tiv vyshch. navch. zakl [History of foreign literature of the twentieth century]. Kharkiv : Vyd-vo NUA, 2016. 264 p. [in Ukrainian].
8. Selivanova O. Narysy z ukrainskoi frazeolohii [Essays of Ukrainian phraseology]. Cherkasy : Brama, 2004. 712 p. [in Ukrainian].
9. Teoriia perekladu: dlia studentiv 3–4 kursiv f-tu. Referent-perekladach, yaki navchaiutsia za spetsialnistiu 035 Filolohiia. Pereklad [Theory of translation: for students of 3–4 years of the faculty. Referent-translator who study in the specialty 035 Philology. Translation]. Kharkiv : Vyd-vo NUA, 2017. Ch. 1. 64 p. [in Ukrainian].
10. Hesse H. Das Glasperlenspiel [Game of beads]. Retrieved from <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2865>. [In German].